04 2025

Studentski bunt – zadnja slamka spasa pred ponorom

Boris Buden, Interview: Ljubica Gojgić

Oni naprosto ne žele ponoviti sudbinu svojih roditelja koji su potratili svoje živote na beskonačno nadoknađivanje, sustizanje, prilagođavanje, oponašanje nekog navodno pravog, autentičnog života, koji žive neki drugi, bolji ljudi i koji je uvijek negdje drugdje, u tim, kako ste rekli „mnogo razvijenijim, demokratskim zemljama Zapada“. Zato su i izašli na ulice, da nauče svoje roditelje što je život i kako se on živi u skladu s ljudskim dostojanstvom – Boris Buden

“Danas na ulicama Srbije ima više demokratije nego u njemačkom Bundestagu“, kaže Boris Buden, filozof, teoretičar kulture i publicista koji živi u Berlinu. Prateći dešavanja u Srbiji i proteste studenata koji su ušli u peti mesec, Buden piše o njihovoj originalnosti i značaju koji prevazilazi nacionalne okvire. Istovremeno osvrće se na činjenicu da establisment i mejnstrim mediji, i Zapada i Istoka, kao da i dalje nisu sigurni kako se odrediti prema protestima koji se pozivaju na univerzalne vrednosti: vladavinu zakona i rad institucija. „Ne znaju kamo bi s pobunjenim Srbima, jel pod zastavu Europske Unije, odnosno onoga što je od Zapada ostalo nakon Trumpove resurekcije, ili pod barjake Putina, Kine, Irana. Nisu u stanju ni misliti ni zamisliti nešto treće jer su mentalno već u ratu i svijet vide samo još kroz prizmu binarnog

odnosa između prijatelja i neprijatelja“, kaže sagovornik CorD magazina.

G. Buden, sa velikim interesovanjem komentarišete i tumačite studentske proteste u Srbiji. Ocenjujete da je reč o događaju bez presedana ne samo u srpskoj nego i u evropskoj modernoj istoriji. Po čemu se on razlikuje od protesta mladih u Grčkoj, Hrvatskoj ili drugim zemljama EU, kojima smo svedočili prethodnih godina?

Jasno se razlikuje kako od onih istočnoevropskih, „obojenih revolucija“ tako i od one srpske, „Petooktobarske“ iz 2000. Studenti danas u Srbiji, kao što se može čuti, „pumpaju“, ali sami nisu napumpani izvana kao što je to bio, recimo, Otpor. Sjetimo se, u taj projekt „promjene režima“, konkretno, rušenja Miloševića, uloženi su milijuni dolara. U koordiniranoj akciji tajnih službi, prije svega CIA-e, zapadnih filantropskih fondacija i izvana dotiranog civilnog društva, antimiloševićevska opozicija u Srbiji napumpana je ideološki, financijski, logistički i medijski, po receptu takozvanih „Psyops“, psiholoških operacija. I cilj je postignut, Milošević je srušen. Naravno, to napumpavanje izvana nikako ne čini demokratsku volju i energiju građana koju je Otpor tada mobilizirao, manje autentičnom. Velika većina onih koji su tada izlazili na ulice činili su to u najiskrenijoj vjeri u ideale demokracije, štoviše, bili su uvjereni da te ideale dijele s takozvanim Zapadom. Problem je, naravno, bio u samoj ideologiji „obojenih revolucija“ koje nisu bile dizajnirane da razriješe realna proturječja, nego da uklone njihove personifikacije, kao što je bio Milošević i njegov režim, odnosno da instaliraju na njihovo mjesto zapadne marionete. Đinđić sigurno nije bio marioneta, niti je bio spreman prihvatiti tu ulogu, ali pitanje je, je li imao neku drugu opciju. Vođe Otpora, naprotiv, bili su marionete Zapada i kao takvi pumpali su obojene

revolucije u desetinama zemalja svijeta. Koliko su pritom napumpali sreće, vidimo u Libiji, Egiptu, Siriji, Iraku, ili Ukrajini. A kad danas, želeći nešto saznati o tome, odete na Wikipediju susrest ćete se s paradoksom: engleski članak o Otporu je gotovo trinaest puta veći od srpskog. Da ne bi bilo zabune oko toga tko piše povijest, o komu i za koga.

Ovo dakle što se danas događa u Srbiji ne spada u tu priču. Riječ nije o kontinuitetu, o drugom, ili bolje, o trećem pokušaju da se Srbija napokon dovrši kao demokratska država, kolikogod je građanska partijska opozicija još uvijek uvjerena u to. Aktualni se protesti ne odvijaju više u ideološkom kodu postkomunističke tranzicije u kojem nas na kraju puta čeka nekakva demokratska normalnost kakva je navodno već realizirana na Zapadu – fantazija klasne harmonije u uvjetima benevolentnog globalnog kapitalizma koji svima jamči ekonomski i kulturni progres u uvjetima vječnoga mira. To što je u Srbiji danas izvelo studente na ulice nisu iluzije tuđe prošlosti, nego nužda njihove vlastite, radikalno drugačije budućnosti. I u tom smislu bliže su studentskim protestima u Hrvatskoj otprije petnaestak godina, odnosno onim antirežimskim u Bosni i Hercegovini, nego obojenim revolucijama – u logici, ne i u dimenzijama, u čemu daleko nadmašuju i jedne i druge i treće.

Napisali ste, parafrazirajući čuveni slogan studentskih demonstracija iz '68, da su zahtevi studenata u Srbiji "nerealni, jer traže moguće" - da se poštuje postojeći zakon i da se to čini javno. Posle više od 4 meseca protesta i insistiranja na ispunjenju zahteva, postavlja se pitanje šta bi bila pobeda studenata a šta razočaranje?

Ne znam, a niti mi se to, u ovom trenutku, čini bitnim. Pitanje za mene nije, što će ih razočarati, nego prije svega, što je to što ih je

očaralo i aktiviralo svu tu silnu volju, energiju i društveno kreativnu inteligenciju? Ne mislim da je to neki od ideala iz konceptualnog arsenala vladajuće liberalno demokratske ideologije, kao, recimo, „pravna država“, „slobodni i neovisni mediji“, „institucije koje rade svoj posao“ i slične fraze koje je beskonačni tranzicijski projekt potpuno potrošio. Ali nije ni zakon, kako to na prvi pogled izgleda. Taj zakon, jedina takozvana vrijednost na koju se protesti eksplicitno pozivaju, nije nikakav ideološki neutralni, dakle najmanji zajednički nazivnik protesta, nego, naprotiv, njegov najširi zajednički ideologem – nešto kao posljednje uporište liberalno građanske ideologije. Iza tog zakona je ponor pred kojim pamet staje, a pamet je, naravno, povijesna kategorija, racionalnost unutar svojih epohalnih i lokalnih limita, dakle racionalnost nečije sasvim konkretne volje za moć, nečijeg profita, nečije beskrupulozne realpolitike. Naravno da je moguće poštivati zakon. Nerealno je međutim očekivati da će to obnoviti razoreno društvo, potvrditi narod u njegovoj suverenosti ili napokon realizirati ideale pravičnosti. I to ljudi znaju iz vlastitog iskustva. Oni nemaju iluzija o onom zakonu koji je osudio srpske ratne zločince, jer znaju da ih je osudio samo zato što su srpski, ne zato što su zločinci. Da nisu srpski, mogli su proći, što bi Dalmatinci rekli, lišo, dakle bez posljedica. Mogli su pobiti ne samo 8 hiljada muškaraca od 16 do 60, nego duplo toliko djece i još povrh toga desetine hiljada žena i staraca; mogli su pretvoriti Sarajevo u prah i pepeo, i ... ostati nekažnjeni, da su, kao što nisu, bili pod zaštitom svemoćnog suverena koji je iznad zakona, i koji prijeti uništenjem svakome tko se usudi primijeniti taj zakon na njegove vazale. Ukratko, zakon koji studentski protesti zazivaju nije nikakav normativni ideal koji će napokon biti realiziran kad dovedu opoziciju na vlast, nego zadnja slamka spasa pred ponorom na čijem dnu nema više ni zakona, ni naroda kao suverena koji taj zakon stvara i uspostavlja, ni društva čiji život taj zakon regulira. Slamka, i ništa više.

U svojim komentarima delite kritički stav prema političkim partijama opozicije u Srbiji, za koje pišete da sede sa strane čekajući pogodan trenutak za sebe. U Srbiji je ovih dana intenzivirana diskusija mogu li studentski protesti da donesu konkretan rezultat ako insistiraju na distanci prema svim političkim partijama? Ima li demokratije bez institucija?

A što je to konkretni rezultat? Koji će to opozicijski političari i stranke zamijeniti Vučića i njegov režim? Tko će koje ministarstvo očistiti od korupcije? Koji će se to Vučićevi tabloidi preko noći pretvoriti u ozbiljne medije koji će već sutra objavljivati objektivne informacije utemeljene isključivo na provjerenim činjenicama? Koji će se to lokalni oligarsi bogatiti na račun sirotinje samo u skladu sa zakonima koji su ionako doneseni u njihovom interesu? Kojem će to stranom kapitalu, zdravlje, blagostanje i napredak srpskog naroda postati važniji od profita? Na koga će to, kad Srbija napokon uđe u EU i NATO, poletiti srpski Miragei, na Rusiju, Kinu ili Gazu? Koje će islamiste Srbija tretirati kao teroriste, a koje kao borce za slobodu? O čijim će zločinima šutiti kao zalivena, a nad čijim će se zgražati do neba? Zašto dakle da se oni danas bave tim konkretnim pitanjima, kad neće moći utjecati na njihove odgovore? Njihova apstraktna distanca spram čitavog partijskog i parlamentarnog sistema je sama bit njihova demokratskog protesta. I ta apstrakcija nije laž, nego neporeciva dimenzija istine odnosno izraz autentične demokratske prakse.

Pitate, ima li demokracije bez institucija? A ima li institucija bez demokracije? A što ako i kada postojeće političke institucije iscrpe svoj emancipacijski potencijal i potroše svoj demokratski legitimitet? Ako govore samo još latinski koji ljudi više ne razumiju, jer njihov život i njihovi stvarni problemi govore jezikom za koji su institucije gluhe i mutave? Pa ljudi su ti koji uspostavljaju

institucije odnosno ruše one stare kad izgube smisao svog postojanja. Što recimo ako je Peter Mair, sociolog i teoretičar politike bio u pravu kada je napisao da zapadne demokracije u stvari vladaju samo još prazninom, odnosno da su njihove političke institucije ispražnjene od svakog demokratskog sadržaja i da se političke partije, koje su izbrisale sve međusobne razlike, više nikada neće ponovo približiti ljudima koji ih biraju i od kojih su se beskonačno udaljile? A što dakle ako ovi protesti koje su u Srbiji pokrenuli studenti nisu još jedan pokušaj da se starim institucijama udahne novi život, da ih se još jednom popravi, dotjera, nego, naprotiv, najava stvaranja novih institucija. Možda studenti ne žele obnoviti institucije, nego demokraciju. Jer, da se demokracija uvijek držala postojećih institucija i zakona, odavno je ne bi bilo.

Studente u Srbiji, njihove plenume i pozive građanima da se samoorganizuju, kao da su najbolje razumeli filozofi. Uz Vas, koji od početka govorite o događajima, nedavno su se oglasili i Francuzi Alain Badiou i Jacques Rancière. Za ostatak javnosti, medije, a naročito za establišment, na Zapadu i na Istoku, studenti u Srbiji nisu "breaking news". Zašto?

Jer konceptualno nisu kompatibilni s vladajućim ideološkim diskursom koji je aktualnu političku stvarnost, i to u globalnoj dimenziji, reducirao na sukob takozvanih demokracija s takozvanim autokracijama, kao da je riječ o epohalnoj, kako bi stari Grci rekli, borbi giganata koja će odlučiti sudbinu svijeta. Zato ne znaju kamo bi s pobunjenim Srbima, jel pod zastavu Europske Unije, odnosno onoga što je od Zapada ostalo nakon Trumpove resurekcije, ili pod barjake Putina, Kine, Irana. Nisu u stanju ni misliti ni zamisliti nešto treće jer su mentalno već u ratu, i svijet vide samo još kroz prizmu binarnog odnosa između prijatelja i neprijatelja. Ali, slijepi za smisao onoga što se danas u Srbiji događa, dijelom su i sami

sudionici koji se povremeno razmahuju zastavama u različitim kombinacijama. Jednom su to ukrajinske zajedno s palestinskima, a drugi put te palestinske, ali sad u aranžmanu s ruskim i sjevernokorejskim. U prvom slučaju, riječ je iluziji da je moguće zauzeti neku izvanpolitičku i izvanideološku poziciju čiste solidarnosti sa žrtvama, kao da smo u sudnici, ovdje mi porota, a ondje oni, počinitelji na optuženičkoj klupi. Ali mi smo, naprotiv, u političkoj stvarnosti, u kojoj oni koji mašu ukrajinskim zastavama istodobno politički i vojno podržavaju genocid nad Palestincima. Kao što oni koji se u svojim fantazijama svrstavaju u jedinstveni front protiv zapadnog imperijalizma, zaboravljaju da je njihov Putin veliki obožavatelj Netanyahua koji bi sa svojim protivnicima najradije obračunao kao ovaj s Palestincima. Zato su studenti u pravu kad odbijaju zastave, i to, možda, u daleko dubljem smislu. Možda slute da nacionalne zastave više nisu slova one abecede, azbuke, kojom se još uvijek može ispisati tekst slobode, pravde i emancipacije. Da se mene pita, ja bih maknuo i onu posljednju, srpsku zastavu. Ako oni nisu „obojeni revolucionari“, onda im ne trebaju ni obojene krpe nad glavama.

Sugerišete da okretanje glave od dešavanja u Srbiji može imati i druge, sasvim praktične razloge? Na pitanje šta je najvidljivije u Srbiji, iz ugla Nemačke, odgovarate: "Ništa nije vidljivo u Srbiji iz perspektive Berlina, samo litij, naravno".

Njemačka nije više što je bila, neka vrsta realno egzistirajuće utopije, mjesto na kojem su ideali kapitalističkog progresa i demokracije ostvareni u takozvanoj „dobro uređenoj državi“, frazi koju građanske elite u svom projektu dovršavanja nedovršene Srbije, neumorno ponavljaju. Podsjećaju nas na onaj lik germanofila kojeg u Šijanovom „Ko to tamo peva“ tumači Danilo Bata Stojković. Koji god problem da se pojavi na putu, on ima uzor za

rješenje: Njemačka u kojoj vlada red, u kojoj se poštuju pravila i gdje, da ponovimo još jednom omiljenu frazu naših autorasističkih elita, „institucije rade svoj posao“. Ta parodija ljotićevštine nije nikakva srpska specifičnost i ima je kod svih na području bivše Jugoslavije. Ali, kako onda, tako i danas, ovaj ideal ima mračno naličje. Ono što je Olaf Scholz proglasio nakon ruske agresije na Ukrajinu – „*Zeitenwende*!“, ili, otprilike, „epohalni obrat“ – nije ništa drugo nego najava puzajućeg izvanrednog stanja, što se ovih dana potvrdilo kada je njemački parlament, po kratkom postupku i u svojem starom sazivu, izglasao ogromna investicijska zaduživanja, kako zbog obnove infrastrukture, tako i prije svega u svrhu ponovnog naoružavanja Njemačke. Druga fraza kojom danas njemačka državna politika legitimira svoja patološka proturječja je makijavelistički „*Staatsraison*“, nešto kao „logika državnog interesa“ – eufemizam za totalnu arbitrarnost, dakle potpunu samovolju političkog odlučivanja s onu stranu svih moralnih načela, odnosno normi međunarodnog prava. Zašto se Njemačka kune u nepovredivost granica i teritorijalni integritet suverenih zemalja, kao u Ukrajini, dok istodobno gazi po tim načelima kad je riječ o Izraelu? Zašto propovijeda ljudska prava dok podržava genocid? Zašto politički i financijski podupire islamiste u Siriji dok ovi vrše pokolje nad Alevitima? Zašto Njemačka govori jedno, a čini drugo? „Zato jer može,“ odgovorila bi nam cinizmom uličnih huligana, a što je prava i jedina istina te „logike državnog interesa.“ Uostalom, danas na ulicama Srbije ima više demokracije nego u njemačkom *Bundestagu*.

Vlast u Srbiji na proteste odgovara optužbama da je reč o uvezenom buntu kojim se Srbija destabilizuje. Uklapa li se "obojena revolucija" u Srbiji u neki geopolitički koncept?

Ali što je geopolitika? To nije nikakva neutralna subdisciplina objektivne političke znanosti, a nije ni naprosto sfera političke realnosti u globalnoj perspektivi. Geopolitika sama jest ideologija *par excellence*. Zato u njoj nema nas kao subjekata koji odlučuju sami o svojoj sudbini. Jer o svemu odlučuju veliki geopolitički igrači, Trump, Putin, Politbiro kineskih komunista, evropske birokratske elite, petrodolarski šejkovi itd. Kao da smo ovce u njihovim torovima koje ne znaju koju će od njih šišat, koju klat, a koju pustit da i dalje pase. Zato je potpuno logično da su srpski studentski protesti iz geopolitičke perspektive potpuno nevidljivi. Kao što sam rekao, nitko od spomenutih igrača ih nije napumpao, nego, koje li drskosti, sami pumpaju. Vidjet ćemo hoće li im to oprostit.

Proteste u Srbiji vidite kao izazov liberalnoj demokratiji. Napisali ste: "Svijet, kakav danas jest, nije više mjesto za život, nego prijetnja samom opstanku života. Oni (studenti) nemaju izbora. Ili će radikalno promijeniti svijet u koji smo ih bacili, ili ih neće biti". Treba li jedan pokret studenata i građana, u drzavi sa evropske margine, da poveruje da može da menja svet, iako to danas ne uspeva u mnogo razvijenijim, demokratskim zemljama Zapada?

Margina, odnosno provincija, nije sudbina, nego klasni odnos. Ono prvo, studenti su već naučili, a ovu drugu lekciju upravo svladavaju uz profesionalnu pomoć Ria Tinta i Europske Unije. U međuvremenu su također shvatili da odgođeni život više nema smisla. Oni naprosto ne žele ponoviti sudbinu svojih roditelja koji su potratili svoje živote na beskonačno nadoknađivanje, sustizanje, prilagođavanje, oponašanje nekog navodno pravog, autentičnog života, koji žive neki drugi, bolji ljudi i koji je uvijek negdje drugdje, u tim, kako ste rekli „mnogo razvijenijim, demokratskim

zemljama Zapada“. Zato su i izašli na ulice, da nauče svoje roditelje što je život i kako se on živi u skladu s ljudskim dostojanstvom.

published in: CorD Magazine no. 246, April 2025
https://cordmagazine.com/sr/intervju/boris-buden-filozof-i-publicista-studentski-bunt-zadnja-slamka-spasa-pred-ponorom/